

THEORETICAL EXPENDITURES APPROACH OF ESSENCE OF CAPITAL

N. Korz

Vinnitsa Trade and Economic Institute KNTEU

Key words:

Capital
Capital theory
Economic capital
Financial capital
Labor capital

Article history:

Received 15.06.2014
Received in revised form
18.07.2014
Accepted 05.08.2014

Corresponding author:

N. Korz
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

The article describes the main characteristics of capital, as well as theoretical approaches to the definition of capital. Functional, monetarist and socio-economic approaches to the definition of capital are characterized in detail; the interdependence of the concepts “capital”, “labor”, and “production” is shown. The concept of capital is characterized from the point of view of financial and economic approaches. The differences in the interpretation of capital from these positions are determined.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАПІТАЛУ

Н.В. Корж

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

У статті розглянуто основні характеристики капіталу, а також теоретичні підходи до визначення капіталу. Охарактеризовано предметно-функціональний, монетаристський, соціально-економічний підходи до визначення капіталу, взаємозалежність понять «капітал», «праця», «виробництво». Охарактеризовано погляди на капітал з точки зору фінансового й економічного підходів і визначено відмінності в тлумаченні капіталу з цих позицій.

Ключові слова: *капітал, теорія капіталу, економічний капітал, фінансовий капітал, трудовий капітал*

В умовах обмеження притоку інвестицій та уповільнення темпів оновлення основних засобів на інноваційній основі нагальними стають питання більш повного використання наявних ресурсів корпорацій, усіх складових капіталу, забезпечення підвищення ефективності використання капіталу, формування сучасних методів оцінювання та прогнозування напрямів забезпечення максимальної віддачі наявного капіталу. Вирішення

цієї проблеми можливе за умови детального вивчення існуючого наукового доробку й аналізу існуючих теоретичних підходів до формування та використання капіталу.

Питаннями формування та використання капіталу присвячено праці багатьох економістів. Актуальність цього питання не зменшується протягом десятиріч і сьогодні науковці звертаються до нього, щоб визначити напрями підвищення управління капіталом, забезпечити високий рівень віддачі на вкладений капітал, створити передумови забезпечення якісно нових параметрів його використання. Теорія капіталу розглядається як у працях класиків економічної теорії, так і сучасних науковців, таких як: А.Богданов, Д. Крисанов, Ф.Кене, Н. Кондраков К. Маркс, С.Мочерний, В. Немчинов, А.Орлеанський, В. Поздняков, С. Покропивний, В. Сопко, П. Сузі, І. Трахтенберг, Г.Фельдман, Ш. Хошимура та ін.

В економічній теорії сформувалися такі підходи до визначення сутності капіталу:

1. Предметно-функціональний підхід. Згідно з цим підходом капітал ототожнюється з накопиченою працею, тобто всім тим, що використовується у виробництві, з метою виготовлення реалізованої продукції й отримання прибутку.

2. Монетаристський (грошовий) підхід. Згідно з цим підходом капітал розглядається як фінансовий ресурс, що приносить дохід його власникові у вигляді відсотків. Прихильники монетаристської концепції виходять з того, що капітал — це гроші або їх замітники — кредитні гроші, які пов'язані з отриманням доходу.

3. Соціально-економічний підхід. Згідно з цим підходом, капітал розглядається як економічна категорія, специфічні суспільні відносини, що виникають за певних історичних умов.

Розглянемо погляди на капітал у сучасних термінологічних економічних словниках. С.В. Мочерний у [1, с. 301] визначає капітал як сукупність капіталістичних відносин економічної власності, за яких засоби праці, певні матеріальні блага, гроші, об'єкти інтелектуальної власності та різні види цінних паперів тощо є знаряддям привласнення частини чужої неоплаченої праці. Таким чином, в основу даного визначення покладено відносини власності, а не форма капіталу.

В глосарії в Інтернеті [2] капітал визначають в широкому значенні як акумульовану (сукупну) суму товарів, майна, активів, які використовуються для одержання прибутку, багатства.

У Вікіпедії [3] капітал за визначенням класичної економічної теорії розглядається як один із факторів виробництва, тобто все те, що використовується для виробництва, але безпосередньо не споживається в ньому (за винятком повільної амортизації). На відміну від інших факторів виробництва, землі й природних ресурсів, капітал складається з раніше виробленого продукту. Капітал в економіці — це чинник виробництва у вигляді вартості, здатної приносити прибуток або збиток. Але потрібно розуміти, що капітал не тотожний будь-якому засобу праці, який часто розглядається як фізичний капітал. Засіб праці може стати капіталом

(збільшувати або зменшувати свою вартість) тільки тоді, коли його власники вступають у певні відносини з власниками інших чинників виробництва. Ці відносини називаються економічними.

Найголовнішим, що характеризує поняття «капітал», є таке [4]:

1. Природна енергія не розглядається як фактор (блага), що витрачається на створення нових благ. Такий фактором виступає праця, хоча як капітал вона не розглядається, та й не може виступати в такій ролі. Отже, найважливіший фактор — природна енергія, що забезпечує створення життєвих благ.

2. Благами, що створюють капітал, розглядаються тільки відчужувані матеріальні блага, товари, тобто речі. Здібності людини, передусім інтелектуальні, які фактично утворюють трудовий процес, як блага, що створюють людський капітал, також не розглядаються.

Отже, з терміном «капітал» нерозривно пов'язані такі поняття, як «праця», «виробництво». Хоча переважна більшість авторів-економістів наголошують на існування лише майнового капіталу.

Капітал, як будь-яка економічна категорія, має свій речовий зміст і суспільну форму. У їх діалектичній єдності розкривається глибинна сутність цієї категорії. Фахівці різних економічних дисциплін по-різному розглядають тлумачення капіталу, тут існує певна неоднозначність. У сучасній економічній літературі можна виділити два підходи до визначення капіталу: фінансовий і економічний.

Фінансове трактування капіталу пов'язане з фінансовою діяльністю підприємства. З позицій фінансового менеджменту капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. Трактування включає розуміння сутності формування, розподілу, використання й обґрунтування структури фінансових ресурсів суб'єктів господарювання і пов'язане з бухгалтерським балансом підприємства. Н.П. Кондраков [5, с. 13] показує, що капіталом організації є його майно. Відповідно до Міжнародних бухгалтерських стандартів, опублікованих Комітетом з міжнародних бухгалтерських стандартів у листопаді 1982 р., капітал являє собою різницю між активами і пасивами [6]. За П(С)БО 1 власний капітал — це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

У бухгалтерському обліку капітал розглядається з двох позицій: як сукупність активів або фінансових ресурсів, що отримані з різних джерел фінансування; як концепція предметно-речовинної природи капіталу, в основу якої покладено матеріальні і нематеріальні цінності (активи).

Однак у бухгалтерському обліку не враховується, що капітал — це ще й відносини власності між учасниками господарського процесу з приводу використання будь-чого з метою задоволення певних інтересів.

У працях, пов'язаних із фінансовим управлінням, капітал також розглядається з різних точок зору. З одного боку, він характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. За цим підходом капітал характеризує напрямок вкладення засобів. З іншого боку, якщо розглядати

джерела фінансування, капітал — це можливість і сукупність форм мобілізації фінансових ресурсів для ведення господарської діяльності й отримання прибутку. З позицій фінансового менеджменту розуміння капіталу як сукупності засобів виробництва є різновидом розуміння конкретного капіталу або характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів [7;8], тобто сприймається як абстрактний капітал.

Фінансисти у визначеннях капіталу розглядають окремі види ресурсів і джерела їх фінансування, але нічого не говорять про неречові фактори виробництва, які також можуть створювати додатковий продукт, і про відносини, які виникають на різних стадіях обороту капіталу. Хоча окремі спеціалісти з фінансового менеджменту розглядають відносини власності між учасниками господарського процесу з приводу використання будь-чого з метою задоволення певних інтересів, розглядаючи пасив балансу [9, с. 11—19]. Капітал підприємства розглядається як специфічна форма фінансових ресурсів, що визначається як фінансовий капітал підприємства.

Визначається значна роль капіталу в стратегічному розвитку підприємства і в забезпеченні задоволення інтересів держави, власників і персоналу. У літературі з фінансового управління капітал визначається як головний об'єкт фінансового управління підприємством, а забезпечення ефективного його використання належить до найбільш відповідальних завдань його завдань [10,11,12,13,14].

Крім того, в наукових працях капітал розглядають на рівні підприємства та на рівні економіки країни. З точки зору економіки країни його розглядають як речовий (реальний) капітал — це всі вироблені товари, які ще не поступили в користування споживачів. Реальний капітал у цьому контексті розглядається як товар, який використовується поряд із працею і землею як один із виробничих факторів. Це засоби виробництва довгострокового використання (будівлі, споруди, машини, верстати та інструменти); засоби виробництва короткострокового використання (сировина, матеріали, напівфабрикати, паливо, енергія, послуги транспорту і страхових компаній).

Згідно з макроекономічною трактовкою капіталу, національне багатство країни складається з трьох компонентів: людський капітал, природні ресурси і відтворювальний капітал. У світовому національному багатстві 67 % становить людський капітал. У розвинутих країнах природний капітал (ресурси) становить 10 %, а відтворюваний — 70 % [15].

Економічна сутність капіталу пов'язана із найважливішою стадією його існування: з виробничою стадією, коли капітал розглядається як сукупність засобів виробництва, необхідних для виробничої діяльності підприємства.

У [16, с. 54] представлено ресурсний підхід до визначення капіталу, при якому капітал розглядається як:

- 1) сукупні ресурси, які використовуються в бізнесі (акціонерний, приватний, колективний капітал);
- 2) чиста вартість (вартість активів мінус сума зобов'язань);
- 3) початкова сума, призначена для здійснення підприємницької діяльності.

За такого підходу визначення капіталу стосується лише його фізичної або фінансової частини і не передбачає пояснень відносин, що утворюються в процесі споживання капіталу або його обороту.

Л.Г. Ловінська [17, с. 67—70] до тлумачення сутності капіталу виділила такі підходи: 1) предметно-функціональний (ототожнення капіталу з нагромадженою працею); 2) соціально-економічний (відносини за певних історичних умов); 3) грошовий (фінансовий ресурс, що приносить дохід власнику); 4) ототожнення з часом (економічний ресурс, який надає дохід власнику у майбутньому); 5) як певного вкладення, яке забезпечить надходження доходу; 6) у бухгалтерському обліку — як сукупність активів і фінансових ресурсів, отриманих з різних джерел.

Поділ капіталу на фінансовий і економічний цілком виправданий, тому що дозволяє розглядати економічну сутність цієї категорії з різних позицій, що не суперечить теоретичному й прикладному сприйняттю даної категорії.

У теорії використання капіталу його характеристика як виробничого ресурсу займає центральне місце. Це обумовлено тим, що накопичені економічні блага, що представляють усі форми капіталу, задіяні або можуть бути задіяні насамперед у виробничому процесі.

Використовуваний у процесі виробництва товарів і послуг капітал, поряд з іншими виробничими ресурсами, характеризується в економічній теорії як “фактор виробництва”, під яким розуміється економічний ресурс, задіяний у виробничому процесі і здійснює визначальний вплив на результати виробництва. Капітал являє собою накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, залучається його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу [18].

У сучасній літературі виділяють загальні властивості, які притаманні капіталу [19]: виступає як обмежений ресурс; має властивість до самозростання, тобто не тільки до нагромадження, але й поповнення; має ліквідність, може перетворюватись у грошову форму незалежно від своєї первісної форми; включений в процес кругообігу вартості, відтворюваний процес; у відтворюваному процесі капітал приносить прибавочну вартість або прибуток.

Згідно із трактуванням капіталу К.Марксом, доцільно було б додати ще три риси капіталу, а саме: відсутність споживання в процесі виробництва, за винятком амортизації; те, що капітал є продуктом, створеним людською працею; виступає основою соціально-економічних відносин між власниками.

Висновки

Економічна категорія «капітал» відома давно, але новий зміст отримала в умовах ринкових відносин. Капітал виступає головним економічним фактором створення і розвитку підприємства, у процесі свого функціонування він також забезпечує інтереси держави, власників і персоналу й характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування його активів. У теперішній час в науковий обіг введено щонайменше чотири основні форми

капіталу: економічний, людський, соціальний та інтелектуальний. Усі ці види капіталу в тій чи іншій мірі мають вищенаведені властивості.

Економічний капітал безумовно має всі зазначені властивості капіталу: він має максимальну ліквідність, властивість конвертації в інші форми капіталу. Потрібно відмітити, що частина економічного капіталу як фінансового засобу існує в грошовій формі. При цьому він має високий ступінь уречевлення, як виробничий капітал легко відокремлюється від свого власника. Цей капітал виступає як ресурс, що може нагромаджуватись і має обмежений запас.

Литература

1. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У двох томах. Т. 1. — Львів: Світ, 2005. — 616 с.
2. <http://www.glossary.ru/offer.htm>
3. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Капітал>
4. Давидюк Т.В. Людський капітал як складова капіталу підприємства / Т.В. Капітал // Вісник ЖДТУ Секція: Економічні науки. — № 4 (46). — С. 56—60.
5. Кондраков. Н.П. Бухгалтерський облік / Н.П.Кондраков [Текст]. - М.: Инфра-М, 2007. — 592 с.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку. — Електронне джерело: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_013
7. Мойсеєнко І. П. Інвестування : навч. посіб. / І.П. Мойсеєнко. — К. : Знання, 2006. — 490с.
8. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: підручник / В. М. Шелудько. — К. : Знання, 2006. — 439 с.
9. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: наукова сутність та побудова // Регіональні перспективи, 2001. — 2001. — № 2—3 (15—16). — С. 11—19.
10. Бідник О.І. Теоретичні аспекти управління капіталом підприємства / О.І. Бідник // Придніпровський науковий вісник. — 2007. — Вип. 5. — С. 19—24.
11. Мойсеєнко І.П. Інвестування : навч. посіб. / І. П. Мойсеєнко. — К.: Знання, 2006. — 490с.
12. Семенов А.Г. Побудова моделі ефективного управління структурою капіталу підприємства / А. Г. Семенов, А. В. Пелешко // Вісник Запорізького національного університету. — 2010. — № 2(6). — С. 78—83.
13. Холод З.М. Формування капіталу підприємств видавничо-поліграфічного комплексу і відображення його у фінансовій звітності / З. М. Холод, І. І. Малярчук // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.3. — С. 283—292.
14. Юшко С.В. Критичний аналіз економічної сутності поняття «капітал підприємства» / С. В. Юшко, А. Лугова // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2011.— № 36. — С. 234—238.
15. Гадиева М.Б. Роль человеческого капитала в инновационном развитии экономики России: вызов времени // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. — 2009. — № 6 — С. 3—14.
16. Коноплицкий В.А., Филина А.И. Маркетинг, рынок, финансы. Терминологический словарь-справочник. — К.: «Имэкс», 1992. — 184 с.
17. Ловінська Л.Г. Оцінка в сучасній системі бухгалтерського обліку підприємств України: Дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09. — Л.Г. Ловінська; КНЕУ ім. В.Гетьмана. — К., 2007. — 603 с.

18. Бланк И.А. Управление использованием капитала. — К.: Эльга, 2002. — 656 с.

19. Пуляева Е.И. Социальный капитал: сходства и различия с другими формами капитала / Е.И. Пуляева, Е.Д. Цыренова // Вестник Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления. — 2013. — № 3 . — С. 86—91.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ КАПИТАЛА

Н.В. Корж

Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ

В статье рассмотрены основные характеристики капитала, а также теоретические подходы к определению капитала. Охарактеризованы предметно-функциональный, монетаристский, социально-экономический подходы к определению капитала, взаимозависимость понятий «капитал», «труд», «производство». Представлены взгляды на капитал с точки зрения финансового и экономического подходов и определены отличия в толковании капитала с этих позиций.

Ключевые слова: капитал, теория капитала, экономический капитал, финансовый капитал, трудовой капитал.